

YÖNETİMLE İLGİLİ TERİMLERİN TÜRKÇELEŞTİRİLMESİ

Prof. Dr. Şan ÖZ-ALP*

Özellikle büyük şehirlerdeki öğretim üyelerinin geçimlerini sağlamak için birden çok iş yapmaları, bazılarının ders yüklerinin ağır olması, bölüm içi akademik işbirliğinin zayıflaması vb. nedenlerle maalesef bazı mesleki faaliyetler geniş ölçüde azalmıştır. Türkçe bir terim türetmek için artık öğretim üyeleri saatlerce vakit harcamamaktadırlar. Medyada konularına ilişkin yazı yazarların ve konuşma yapanların da sayısı çok aza inmiştir. Böyle bir akademik ortamın doğal sonucu olarak Türkçenin zenginleştirilmesi için çaba gösteren sınırlı sayıda öğretim üyesi bulunmaktadır. Bu durumu değiştirmek için artık hepimizin bir şeyler yapması gerekmektedir.

Mümtaz Soysal değişik tarihlerde yayınlanan iki köşe yazısında (**Hürriyet**, 17 aralık 1996 ve 16 kasım 1997) şunları söylüyordu: Sözcük hâzinesi zengin olunca düşünce de zenginleşir. Sözcük hâzinesi zengin bir dilin yaratılması ise, dil kurumlarının, edebiyat ve sanat çevrelerinin olduğu kadar hatta onlardan daha çok **üniversitelerin** işidir. Türkçe en güzel dillerden biridir ve sözcük hâzinesi bilinçli çabalarla pekala zenginleştirilebilir...İngilizce'nin istilasıyla telaşa kapılan Fransız Parlamentosunun 1994 ağustosunda çıkardığı Fransız dilinin kullanımına ilişkin yasada yer alan bazı hükümler bize ışık tutacak niteliktedir “eğitim, çalışma, kamusal ilişkiler ve hizmetler için kullanılacak dil Fransızcadır. Fransızca karşılığı bulunuyorsa yabancı dilde bir deyim ya da sözcüğe yer verilmez.”

Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu “Çeşitli ülkelerde bilim ve teknik dili, bizde de Osmanlıca, Öztürkçe derken İngiliz atını alan Üsküdar'ı geçti (**Yeni Türkiye** 1995/6 s.5-14). ” başlıklı makalesinde özetle “İngilizce'de belli kurallara göre yeni terim üretme yeteneği hemen hemen yoktur. Buna karşılık Türkçe binlerce yıldır matematiksel yapısını, sözcük türetme yetenek ve kurallarını aynen korumuştur... İngilizcenin sulandırılmışı olan Amerikancada, uzmanlar birkaç

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Rektör Vekili.

kelimelik uzun bir laf edip her sözcüğün baş harflerini birleştirerek yeni sözcük elde etmeye başladılar. Normal bir vatandaşın bu kısaltmalardan bir anlam çıkarması mümkün değildir... Türkçede kurallarına uygun olarak türetilen çok güzel yeni terimler vardır (bilgisayar, bilgişlem, donanım, yazılım, iletişim, yöntem, eşgüdüm, örgüt vb.). Bunlar varken “kompüter, metot, koordinasyon vb.” diyenleri ayıplamak, ikaz etmek gerekir...” demektedir. **İstanbul Life** (1996/7) dergisinde yer alan ve Sinanoğlu’na hak verdirecek nitelikteki şu ifade tarzı Türkçedeki yozlaşmanın boyutlarını ortaya koymaktadır: “TGI Friday’s in açılışı (çok şükür bugün cuma) insanların hafta sonuna duydukları özlemi dile getiriyor. TGIF’s in önemli bir özelliği casual dining bir restoran olması. Casual dining, fast food ve fine dining arasında bir tarz”.

Türkçemizin gelişmesi konusunda en ciddi görev medya kuruluşlarına düşmektedir. Maalesef çoğu basın ve televizyon kuruluşlarının bu konudaki tutumu üzüntü vericidir. Çoğu medya, Batı kaynaklı sözcüklerin dilimizi istila etmesine destek olmakta ve bu konuda hiç bir sorumluluk duymamaktadır. Kırk yıl önce Prof. Dr. Mehmet Oluç’un çabasıyla marketing terimi “pazarlama” olarak Türkçeleştirilmişti. 1960’lı yıllarda bazı öğretim üyelerinin marketing ve piyasalama terimlerini kullanmalarına rağmen, bu terimler fazla rağbet görmedi. Pazarlama ve türevleri genel kabul gördü. Aradan otuz yıl geçtikten sonra “Marketing” adıyla dergi çıkarmanın anlamı nedir? Son yıllarda iş hayatına ilişkin çok sayıda dergi çıktı. Bunların çoğu Batı’da çıkan dergiler ayarında, hatta bazıları daha iyi kalitededir. Gelin görün ki güzel Türkçemiz dergi adlarında bile katlediliyor. Power, Capital, Business Week, Kariyer, AD Business, Macro Economy, Human Resources vb. adlı dergilerin hepsi yurdumuzda yayınlanmaktadır. Dergi adı olarak Batı dillerindeki terimler o dildeki yazılış şekilleriyle aynen alınmaktadır. Bu dergilerin kapaklarında ve iç sayfalarında yer alan başlık ve metinlerde ise zaman zaman bu yabancı adların Türkçeleri kullanılmaktadır. Bu dergi adlarının çoğunun yerleşmiş çok güzel Türkçe karşılıkları bulunmaktadır (insan kaynakları, sermaye, meslek, iş dünyası, işletme vb.). Elbette bizler bu kadar sorumsuz olunca dilimiz yabancı dillerin istilasından kurtulamamaktadır. En güzel Türkçe dergi ve gazete

adları ise maalesef bölücü ve komünist yayınlarda görülmektedir.

Emin Özdemir “Dikkat çekmek için inadına böyle yapıyorlar (**Parlamentodan**, 1993/3)” başlıklı yazısında: “ İnsanımıza anadil duyarlılığını veremiyoruz. Yabancı dil görmüş kişiler yabancı sözcüklerle konuşmayı maharet sayıyor. Trend sözcüğünü İngiliz de anlar, Alman da anlar. O halde eğilim yerine trend deriz....” anlayışı içindeler...” diyordu.

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Kurucu Dekanı Prof.Dr. Mehmet Oluç **İşletme Organizasyonu ve Yönetimi** (1963) adlı kitabında yüzlerce terimin Türkçelerini kullanmıştı. Bu çabası sonucu yönetim ve örgüt disiplinlerine çok güzel terimler kazandırmıştı. Elbette yönetim ve örgüt alanlarının diğer işletmecilik alanlarıyla ve yakın disiplinlerle ortaklaşa kullandığı çok sayıda terim vardır. Oluç’un kitabında yer alan ve ilk defa kullanılan bazı Türkçe terimleri yinelemeye yarar vardır. Bu terimlerin bir bölümü TDK tarafından türetilmişti. Söz gelişi:

ast: madun basamak:	işleyiş: faaliyet, operasyon
kademe birim: cüzütam,	işlem: muamele kurum:
ünite bölüm: daire,	müessese örgüt: teşekkül
departman	
denetim: kontrol, murakebe sorumluluk: mesuliyet	
dolaylı: bilvasıta, endirek	üst: amir
dolaysız.bilavasıta, direk	uyumlaştırmak: ahenkleştirmek
düzen: sistem düzey: seviye	yetki: selahiyet
duyurum: publisite	yöneltmek: tevcih
genyöntem: prosedür	yönetim: sevk ve idare
görevliler: personel	yönetici: sevk ve idareci
gözetim: nezaret	yöntem: usul
	yürütme: icra-

Sorumluluk sahibi bazı meslektaşlarımızın çabası ile değişik bilim alanlarında Batı kaynaklı terimlerin binlercesine Türkçe karşılıklar kazandırılmıştı ve bu güzel terimlerin önemli bir bölümünü günlük hayatımızda da kullanmaktayız. Ancak gerekli titizliliği gösteremediğimiz için yüzlerce Batı kaynaklı iş hayatıyla ilgili terim de Türkçe’de yerleşmiştir. Söz gelişi:

ergonomi	medya
factoring	sistem
konjunktür	strateji
repo	taktik
internet	know-how
tele-konferans	patent
spekülatör	program

Bunların yerine Türkçe terimler türetilse bile bundan sonra kabul görmeleri çok zordur. Söz gelişi son yıllarda yeni kavramlar olarak dilimize giren “outsourcing” terimi yerine çok kolaylıkla “dışa yaptırma”, “just-in-time” yerine “tam zamanında”, downsizing” yerine “küçülme” terimlerini kullanabiliriz.

TDK’nun ve bir avuç öğretim üyesinin Batı kaynaklı sözcüklere karşılık bulma çabaları sonucu işletmecilik/yönetim alanında çok sayıda yeni terim türetilmiştir. Dil dinamik, yaşayan bir varlık olduğu için bazı terimler tutmamıştır veya sınırlı olarak akademik ortamlarda kullanılmaktadır. Söz gelişi “işveren” kabul görmüş ancak “işgören” aynı ilgiyi görmemiştir. Metot yerine kullanılan, yöntem her alanda kullanılmaktadır. Prosedür karşılığı geliştirilen çok güzel bir sözcük olan “genyöntem (genel yöntemin kısaltılmışı)” bir türlü yerine oturmamıştır. Diğer rağbet görmeyenler arasında orun (mevki), artırım (tasarruf), buyruk (emir), didinme (faaliyet), göçermek (devretmek), irilik (cesamet), vb. bulunmaktadır. Bunların önemli bir bölümü az bir çabayla yaygınlaştırılabilirdi.

Son 15 yılda bazı yazarlar tarafından birçok yeni yönetim kavramı ortaya atıldı. Bu yeni yaklaşımların çoğu eski kavramların biraz harmanlanarak, biraz makyaj yapılarak yeniden piyasaya sürülmelerinden başka bir şey değildir. Yazarların bir bölümünün dediklerini anlamak da mümkün değildir. En büyük yönetim gurusu olan Peter Drucker ise bu kavramları ortaya atan sözde gurular için “şarlatan” demektedir. Bu kavramlar kısa sürede yurdumuza da gelmekte ve bunları ortaya atan guruların konferanslarına işadamları yüz milyonlarca lira para ödeyerek katılmaktadırlar (Melih Arat, **Power, 1997/12**, s. 129). Yeni moda terimlerin çoğu Amerika’dan kısa sürede ithal edildiği için bu kavramların bazıları için İngilizce terimler kullanılmakta ya da bazıları Türkçeye yanlış çevrilmektedir. Ancak yeniden yapılanma (değişim mühendisliği), toplam kalite yönetimi (hala total quality management diyen bir grup var), öğrenen örgütler, sıfır hatalı üretim, amaçlara göre yönetim, sonuçlara göre yönetim, kalite çemberleri, kıyaslama (bu terimin maalesef İngilizcesi olan benchmarking bazı çevreler tarafından inatla kullanılmaktadır; en iyiye göre kıyaslama, kıyaslama, en iyileme, örnek edinme, nirengileme kullanılan diğer Türkçe karşılıklardır), durumsallık yaklaşımı, katılımcı yönetim, vb. Türkçeye kazandırılan güzel karşılıklardır.

İş hayatıyla ilgili dergilerin ek olarak çıkardıkları işletmecilik terimleri sözlüklerinde, hazırlayanların iyi niyetlerine rağmen, bir çok yanlış yer almaktadır. Bu tür yayınları hazırlayanlar dar bir çevrede bilgi alışverişinde bulunmakta ve bu çevrenin herşeyi bildiğini sanmaktadırlar. Biraz zahmete girerek bu konuda yardımcı olabilecek kişilerin görüşlerini almak eksiklikleri ve yanlışlıkları en aza indirecektir.

FED Training, dünyaca ünlü mesleki eğitim kuruluşu olan DC Gardner lisansı altında yönetici eğitimi faaliyetlerinde bulunmakta ve değişik işletmecilik alanlarında çok sayıda seminerler düzenlemektedir. Bu şirketin Türkçeye fazla önem vermediği ve yerleşmiş bir çok terimden haberdar olmadığı görülmektedir. Seminer listesinde yer alan konular içinde (ocak-aralık 1996) delegasyon, motivasyon, oryantasyon, networking, coaching skills, partnering, müzakere becerileri, merchandising, mülakat teknikleri, simülasyon,

futures ve options, process reengineering, vb. terimlerin çoğunun yerleşmiş Türkçe karşılıkları bulunmaktadır. Ayrıca “simulasyonlu eğitimler” grubunda yer alan 9 konunun hepsi İngilizce yazılmıştır. Bir ülkede faaliyet gösteren herkesin o ülkenin diline saygı göstermesi gerekir.

Türk Dil Kurumunun “Yabancı Kelimelere Karşılıklar” adlı yayınında (1995) konumuzla ilgili bazı ilginç örnekler bulunmaktadır. Söz gelişi “benchmarking” terimi için yanlış olarak “bilgi satmak” anlamından hareketle, bu terime karşılık olarak “bilsat” önerilmiştir (s. 19-20). İş hayatında bu terimin karşılığı olarak kullanılan beş ayrı Türkçe sözcük olduğundan bu kurumun haberi bulunmamaktadır. Business class terimi için “işlik orun” önerilmiştir. Bu sözcüğün hiç bir tutunma şansı yoktur. Hiç olmazsa “işadamları bölümü/sınıfı/mevki” diyebilirlerdi. Yarım yüzyıldır “departman” yerine kullanılan “bölüm” sözcüğünü yeniden keşfetmektedirler. Aynı şekilde “design” yerine “tasarım” yeniden önerilmektedir. Prosedür yerine “genyöntem” terimi daha önce ortaya atılmış iken, bu kavramı yine yanlış tanımlayarak “izlek” demenin bir yararı yoktur. “Promosyon” yerine özendirme, “sponsor” yerine destekleyici, “think- tank” yerine beyin takımı, vb. terimler ise bu eserde görülen güzel karşılıklardan bazı örneklerdir. Birbiriyle ilişkide bulunmayanların ne kadar gereksiz çaba gösterdikleri ortadadır. Bu sonucu elde etmede hepimizin sorumluluğu bulunmaktadır.

Türkçe çok geniş bir coğrafyada konuşulmaktadır. Türkçe lehçeler içinde en gelişmiş olanı tartışmasız bizimkidir. Bu ülkelerle, topluluklarla ilişkilerimizin artması, Türkçe yayın yapan televizyonların bu ülkelerde yaygınlaşması, Türkçe alfabelerin kabulü vb. nedenlerle Türkçenin bu lehçeler üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Ancak bu ülkelerin bilim adamlarıyla aramızda ciddi bir işbirliği bulunmamaktadır. Türki cumhuriyetler ve akraba topluluklar olarak nitelediğimiz bölgelerin bilim adamlarından bizim de öğreneceğimiz bir çok şey vardır. Çok uzun yıllar hiçbir ilişkimiz olmadan yaşadığımız için bu ülkelerin dilleri Rusçanın etkisinde farklı bir gelişme göstermiştir. Ancak bu ülkelerin, bazı terimlere kendi lehçelerinde çok güzel karşılıklar ürettiklerine de tanık olmaktayız. Bu terimleri incelemek ve bize uyanlardan yararlanmakta yarar

bulunmaktadır. Söz gelişi, Kırgızcada örgüt yerine uyum, örgütleme karşılığı uyumlaştıncı; Türkmencede yöntem karşılığı yol, maliyet yerine çıkar; Kazakcada fiyat yerine bağa, maliyet karşılığı öz bağı, ortaklık yerine birleşik, hisse yerine pay veya üleş, mevki yerine orm terimleri kullanılmaktadır. Ancak Türkmencede yönetim yerine dolandırma ve yönetici yerine dolandırıcı terimlerinin yurdumuzda fazla rağbet görmeyeceği açıktır.

Üzülerek söyleyelim ki bilimsel toplantılarda yabancı terimlerin Türkçe karşılıkları konusu için bir oturum ayrılmamaktadır. Özellikle dilin aşırı derecede kirlendiği tıp, hukuk ve teknolojinin yeni dallarında Türkçe terim bulma çabası çok sınırlı kalmaktadır. Bazı bireysel çabalar ise öğretim üyelerinin bağlı olduğu fakültelerin sınırlarını aşmamaktadır. Ankara'daki öğretim üyeleri İstanbul'daki meslektaşlarının çalışmalarından haberdar olmamaktadırlar. Ankara'daki öğretim üyeleri çoğunlukta Prof. Dr. Mehmet Oluç'u, İstanbul'dakiler ise Prof. Dr. Cemal Mıhçıoğlu'nu tanımamaktadırlar. Mıhçıoğlu'nun "**Özkaynakça** (1983)" adlı eserinin yeni sözcükler bölümünde yer alan tasarlama (planlama), uğraş (meslek), düzeltim (reform) vb. terimleri tekrar değerlendirmekte yarar vardır. İstanbul'da ve Ankara'da düzenlenen işletmecilik ve yönetim kongrelerine meslektaşlarımızın en fazla beşte biri katılmaktadır. Aynı şekilde meslek hayatında 20 yılını doldurmuş pek çok meslektaşımız içinde, aynı daldaki diğer meslektaşlarını tanımayan pek çok kişi vardır. Hatta aynı fakültenin aynı bölümünde olup da uzun yıllar hiç görüşmemiş öğretim üyeleri bulunmaktadır. Gerek işletmecilik gerek yönetim alanında olsun bilimsel bir ulusal dergi yayınlanmamaktadır. Böyle bir ortamda meslektaşlarımızın Türkçe terim üretmeye vakit ayırmaları beklenmemelidir.

Sonuç olarak hepimizin Türkçe ile ilgili bir sorumluluk taşıdığımızın bilincinde olmasında yarar vardır. Bu dilin gelişmesi hepimizin çabalarına bağlıdır. Az bir çaba ile dilimizi yabancı sözcüklerin istilasına karşı koyabiliriz.

ÖZET

Türkçenin zenginleştirilmesi için çaba gösteren sınırlı sayıda öğretim üyesi bulunmaktadır. Bu durumu değiştirmek için artık hepimizin bir şeyler yapması gerekmektedir. Türkçe en güzel dillerden biridir ve sözcük hâzinesi bilinçli çabalarla pekala zenginleştirilebilir. Türkçe binlerce yıldır matematiksel yapısını, sözcük türetme yetenek ve kurallarını aynen korumuştur...İngilizcenin sulandırılmışı olan Amerikancada, uzmanlar birkaç kelimelik uzun bir laf edip her sözcüğün baş harflerini birleştirerek yeni sözcük elde etmeye başladılar. Normal vatandaşın bu kısaltmalardan bir anlam çıkarması mümkün değildir... Türkçede kurallarına uygun olarak türetilen çok güzel yeni terimler vardır. Türkçemizin gelişmesi konusunda en

Ciddi görev medya kuruluşlarına düşmektedir. Maalesef çoğu basın ve televizyon kuruluşlarının bu konudaki tutumu üzüntü vericidir. Çoğu medya, Batı kaynaklı sözcüklerin dilimizi istila etmesine destek olmakta ve bu konuda hiç bir sorumluluk duymamaktadır.

ABSTRACT

There are limited number of instructors who make an effort to enrich Turkish. In order to change this, we all are expected to do something. Turkish is one of the finest languages and word treasury of it can well be enriched by deliberate efforts. For thousands of years, Turkish has been exactly maintaining its mathematical structure, ability to create words and rules of word creation. In American English, specialists started to make a long sentence with few words then by combining the first letters of each word they started to obtain a new word. An ordinary citizen cannot understand these abbreviations...In Turkish, there are new terms which are created according to the rules. Media is the one who has the most serious task in the progress of Turkish. Unfortunately, the attitude of the meadia in this matter is the subject of worry. Most of the media have been supporting the spread of words of Western origin and bear no responsibly for this matter.

Yararlanılan Kaynaklar

ARAT, Melih, “Sizin Guru, Yapıyor mu Vudu?” *Power*, 1997/12, s. 129.

DEMİREL, Gülşen. “Yönetim Terimleri Sözlüğü”. *Capital (guide 32)*, 1991/3.

MIHÇIOĞLU, Cemal. *Özkaynakça: Bir Deneme*. Ankara, A.Ü. SBF Yayını, 1983.

OLUÇ, Mehmet. *İşletme Organizasyonu ve Yönetimi*. İstanbul, Sermet Matbaası, 1963, s.573-575.

ÖZDEMİR, Demir, “Dikkati Çekmek İçin İnadına Böyle Yapıyorlar”, *Parlementodan*, 1993/3, s. 55.

SİNANOĞLU, Oktay, “Çeşitli Ülkelerde Bilim ve Teknik Dili, Bizde de “Osmanlıca”, “ÖzTürkçe” Derken İngiliz Atımı Alan Üsküdar’ı Geçti”, *Yeni Türkiye*, 1995/6, s.5-14.

SOYSAL, Mümtaz, “Dil Sevgisi ve Dil Yasası”, *Hürriyet*, 17 kasım 1996.

SOYSAL, Mümtaz, “Sözcükler”, *Hürriyet*, 16 kasım 1996.

“English for Business/Özel Sözlük”, *Power* (ek), 1997/8.

Yabancı Kelimelere Karşılıklar. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını, 1995.

YAZICI, Mehmet. *Örgütlenme İlkeleri*. İstanbul, İTİ A Yayını, 1971, s. 111-112.

“TBMM, Türkçe’ye Sahip Çıktı”, *TBMM Bülteni*, 1992/52, s.10-12.